

HADİS-SÎRET İLİŞKİSİ

DR. MEHMET APAYDIN
DOSYA KONUSU

SAYI: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 141-144

Az. Peygamber'e isnad edilen söz, fiil ve takrîrler "hadis" olarak adlandırılır. Sözlük anlamı "insanın gidişâtı, tuttuğu yol, hâl ve tavır" anlamına gelen sîret ise Hz. Peygamber'in hayat hikâyesidir. "Sîret" in çoğulu "Siyer" dir ve bu kelime genellikle Hz. Peygamber'in sîretini (hayatı hikayesini) inceleyen bilim dalı için kullanılır.

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan *hadis* ile, onun hayat hikâyesi anlamına gelen *sîret* arasında bir ilişki bulunduğunu söyleyebilmek için derin ilmî araştırmalar yapmaya gerek yoktur. Çünkü bir hayat hikâyesi, konu edildiği şahsın söz, fiil ve takrîrlerinin belli bir olay örgüsü içinde ve sebep sonuç gözeterek sunulmasından ibarettir.

Öte yandan birer ilim dalı olarak ele alındığında *hadis* ile *sîret* arasındaki ilişkinin ortaya konulması derin ilmî araştırmaları gerektirir. Özellikle bu iki ilmin aynı köklere dayandığı, temellerinin aynı âlimler tarafından atıldığı dikkate alındığında her iki ilmin ortak bir tarihi yazılmadan ne hadis ne de sîret külliyyâtının mevcut durumu tam olarak kavranamaz. Bu açıdan bakıldığında *hadis* ile *sîret* ilişkisini ortaya koyabilmek için şunların yapılması gerekir:

1. Hadis ve sîret kavramlarının ve konularının doğru tanımlanması ve belirlenmesi.
2. Hadis ve sîretin ortak bir tarihinin yazılması.
3. Mevcut hadis ve sîret külliyyâtının karşılaştırılması.
4. Her iki ilmin külliyyâtının birlikte tasnif edileceği ortak bir metodoloji önerisi.
5. Her iki ilim dalında üretilen bilgiyi yorumlayabilecek ortak bir metodoloji önerisi.

Yukarıda sayılan hususların herbiri ancak yoğun ilmî çalışmalar yapılarak halledilebilir. Bu sebeple bu yazıda meselenin teknik detayları

üzerinde durmak yerine hadis-sîret ilişkisinin genel olarak ifade ettiği anlam ve bu ilişkinin sağlayacağı faydalar tartışılacaktır.

Hız. Peygamber yaklaşık 40 yıllık nübüvvet öncesi ve 23 yıllık nübüvvet hayatı süresinde düşmanlarının bile takdirle karşılayarak *el-Emîn* olarak vasıflandırdıkları bir hayat sürmüştür. Onun bu hayatına dair sayısız hatırası olduğu muhakkaktır. Ancak bunların sadece bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Alanları ve konuları itibarıyla birbirinden oldukça farklı kaynaklarda yer alan haberler genel olarak hadis ve sîret olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır.

Hadis grubunda bulunan ve Hız. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan haberler hacim bakımından sınırlı, tasnif bakımından ise genellikle nakledicisine (*râvî*) veya içeriğine göredir. Nakledicisine göre düzenlenen eserler *müsned* veya *mucem* olarak adlandırılır. Bu eserler de sahâbeye veya müelîfin şeyhlerine göre tasnif edilmişlerdir. Konusuna göre düzenlenmiş eserler ise *musannef*, *câmî* veya *sünen* olarak adlandırılır. Bu eserlerde hadisler akaid, fıkıh ve ahlâk konularına göre sunulmaktadır.

Sîret eserleri Hız. Peygamber'in yaşamından kesitlerden oluşan haberlerin kronolojik bir tasnife tâbi tutulması neticesinde ortaya çıkar. Sîret kaynaklarında Hız. Peygamber'in şemâîli, genel ahlâkı ve ashâbıyla münasebelerine dair haberler de yer alır. Ancak bunlar kronolojik sıraya göre değil konuya göre (tematik) tasnif edilirler.

Hız. Peygamber'in sîreti, söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan bilgilerin günümüze kadar ulaşmasında başta sahâbe olmak üzere çok sayıda âlimin emeği vardır. İlk dönem ulemâsının hem hadis hem de sîret alanında temayüz eden âlimler olduğu bilinmektedir. Urve b. ez-Zübeyr (ö.94/713), Ebân b. Osmân b. Affân (ö.105/724), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö.120/737), Şurahbil b. Sa'd (ö.123/740), Yakub b. Utbe (ö.128/), ez-Zühri (ö.124/742) ve Abdullah b. Ebî Bekr b. Hazm (ö.130/747?) bunlardan bazılarıdır.

Bu âlimler hem siyer hem de hadis alanında kaynak olabilecek rivâyetleri aktarmışlardır. Hız. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden ibaret olan hadisler zamanla dinin kaynaklarından biri olarak görüldüklerinden dolayı daha fazla itina gösterilerek nakledilmişlerdir. Bunun için hadis usûlü olarak adlandırılan nakil kural ve kaideleri geliştirilmiştir. Sîret haberleri ise hadis usûlüne göre daha gevşek kurallara göre kronolojik olarak tasnif edilmişlerdir. Her iki haber türünün kaynağı da başlangıçta sahâbe olmasına rağmen zaman içinde sahâbeye dayanıp dayanmadığı açıkça zikredilmeyen tabiin ve tebeu tabiin dönemindeki âlimlerin haberleri de tasnif edilerek nakledilmeye başlamıştır.

Günümüzde her iki ilmin usûl ve külliyyâtı birbirinden farklılaşmıştır. Hadis usûlü şîret haberlerini mevsukiyet noktasından tenkid edip reddederken, Siyer kaynakları ise genellikle kronolojik bir yapıya sahip olmaları nedeniyle tasniflerinde mevcut hadislere yer bulmakta zorlanmaktadır.

Her iki ilmin külliyyâtında da birbirinden bilgi alış verişi az da olsa bulunmaktadır. Hadis kaynakları *Siyer, el-Meğazî, Fedâil* gibi bâb başlıkları altında bazı siyer rivâyetlerini iktibas ederken, özellikle muahhar siyer kaynakları da Hz. Peygamber'in hayatının bazı bölümleri ve şahsiyeti ile ilgili kısımlarında hadis kaynaklarından daha yoğun olarak istifade etmeye başlamışlardır.

Bütün bunlara rağmen her iki ilmin birbiriyle ilişkisi oldukça zayıf ve hatalı tanımlanmıştır. Bu iki ilmi birbiriyle daha yoğun bir ilişki kurulduğu takdirde bunun her iki alan için de faydalı olacağı açıktır. Çünkü hadisler ancak siyer ilmi yardımıyla kronolojik bir tasnife sahip olabilirler. Öte yandan Siyer ilminde de sadece savaşlardan bahseden bir yapı arz etmek yerine hadisler yardımıyla Hz. Peygamber dönemindeki siyâsî, sosyal ve kültürel olguların daha yoğun olarak ele alınabildiği zengin metinler elde edilebilir.

Sonuç olarak hadis ve siyer ilimlerinin her ikisinin konusunun da Hz. Peygamber olmasından dolayı birbirleri ile ortak bir paydada buluşması her zaman mümkündür. Bunun için yapılış gerekenler yazının baş tarafında sıralanmıştır. Bunlardan şu ikisi ikisi meselenin çözüme kavuşturulması için atılacak adımların başında gelmelidir: Her iki ilmin ortak bir tarihinin yazılması ve hadislerin tarihlendirilebileceği bir metod ortaya konulması.

Hadis ve siyer arasında kurulacak ilişkinin bir neticesi olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinin daha doğru anlaşılması, siyer olaylarındaki sebep-sonuç ilişkisinin belirlenmesine katkıda bulunabilecek yeni haber kaynaklarına sahip olunması ve Kur'ân âyetlerinin de sebep-i nüzûl çerçevesinde tefsirine vakıf olunması mümkün hale gelebilir. Böylece bütün müslümanlar için güzel bir örnek olan (Ahzâb 33/21) Hz. Peygamber'in ayatı boyunca söylediği sözlerin, yaptığı tasarrufların ve çevresinde olan bitenin aslına daha uygun olarak tasviri mümkün hale gelir.

HADİS VE SİYER İLİMLERİNİN METODOLOJİK BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI^[1]

ARŞ. GÖR. FUAT İSTEMİ
DİCLE Ü. İLAHİYAT FAK.

[1] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Fuat İstemi, *Hicret Bağlamında Tarih ve Hadis Metodolojileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

Aadis ve Siyer ilimlerinin metodolojik benzerlik ve farklılıkları konusuna girmeden önce kısaca her iki ilmin birbirleriyle olan tarihsel münasebetine değinmek istiyoruz. Siyer/Meğâzî ilmi başlangıçta Hadis ilmi ile beraber ortaya çıkmış, daha sonra ilimlerin ayrışması sürecinde kendine has bir metodoloji ile özel bir bilim alanı olarak gelişimini sürdürmüştür. Bu süre zarfında Siyer ilmi, Hadis usûlünden yararlanmış ve onun hadis aktarımına dair yöntemlerini kullanmıştır. Siyer ve meğâzî ile ilgili rivayetler sahabe ve tâbiûn döneminde oldukça yaygındı. Sahabe hemen her ortamda siyer ve meğâzîye dair bildikleri olayları birbirlerine (genç sahabilere) ve tabiin nesline aktarmaktaydılar. Yani siyer ve meğâzîye dair rivayetler her vesileyle sohbet konusu edilmiş ve en çok merak edilen konuların başında gelmişlerdir.

Hadis ve Siyer ilimleri amaç ve yöntemleri bakımından birbirlerinden farklı oldukları için her ilmi kendi amaç ve yöntemleri bağlamında değerlendirmek gerekir. Hadis ve Tarih ilimleri konularının Hz. Peygamber olması itibariyle ortak, ilgilendikleri ve derlemeye çalıştıkları rivayetlerin mahiyeti bakımından farklıdırlar. Muhaddisler daha çok Hz. Peygamber'in fikhî ve ahlakî, yani dinî içerikli rivayetlerini bir araya getirmeye, tarihçiler de Hz. Peygamber'in hayatına dair anlatılan rivayetleri daha ayrıntılı ve kronolojik olarak bir araya getirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla Siyer ve Meğâzî ilminin esas konusu, Hz. Peygamber'in hayatını özellikle de bir bütün halinde ve tüm ayrıntıları ile sebep sonuç ilişkisi içerisinde ve kronolojisiyle birlikte nakletmektir. Hadis ilminin konusu da Hz. Peygamber'in hayatıdır. Ancak Siyer ilminden farklı olarak hadis ilmi ağırlıklı olarak ahlâkî

ve ahkâma dair sahih rivayetleri tespit etmeyi ve onları bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Elbette Hadis ilmine dair yazılan eserlerin tamamının bu şekilde olduğu söylenemez. Kütüb-i Sitte içerisinde daha çok Sünenler bu amaçla hadisleri nakletmişlerdir. Câmi ve Musannefler ise ahkamla ilgili rivayetlerin yanı sıra siyer ve meğâzî başta olmak üzere birçok farklı konuyla ilgili rivayetleri bir araya getirmişlerdir.

Siyer âlimlerinin naklettikleri rivayetlerin çoğunun şer'î/dinî hükümlerle ilgili olmaması nedeniyle muhaddislere göre haberlerin naklinde daha müsamahakar bir duruş sergilemişlerdir. Muhaddisler ise Hz. Peygamber'in hadislerinden ahkamla ilgili rivayetlerin naklinde müteşeddid bir tutum sergilerken, Siyer ve Meğâzî içerikli rivayetlerde mütesahil davranmışlardır.

Siyer kaynaklarına başvurmaksızın sadece hadis kaynaklarından hareketle Hz. Peygamber'in hayatının yazılması mümkün değildir. Çünkü hadis kaynakları Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak aktarmayı hedeflemediklerinden onun hayatını bir bütün halinde nakletmezler. Hz. Peygamber'in hayatına dair rivayetler hadis kaynaklarında bağlamından ve tarihî kronolojisinden koparılmış bir vaziyette yer almaktadırlar. Bundan kaynaklanan boşluğu kapatılabilmek amacıyla söz konusu rivayetlerden Hz. Peygamber'in kastının daha iyi anlaşılabilmesi için rivayetin bağlamı ve sebeb-i vurûdu gibi faktörler tespit edilmelidir. Bu da ancak siyer kaynaklarının araştırılması neticesinde ortaya çıkabilecek bir durumdur. Şayet tarih kaynaklarındaki rivayetler munkatı oldukları ve ravilerinin de ciddi şekilde cerh edilmiş olması gerekçesiyle itibara alınmayacak olursa bu durumda hadis kaynaklarındaki rivayetler yeterince doğru anlaşılamayacak, hatta yanlış bile anlaşılabilir. Ayrıca, bir olay ile ilgili daha sahih olduğu gerekçesiyle yalnızca hadis kaynaklarının esas alınıp, siyer kaynaklarındaki rivayetlerin sıhhat probleminden dolayı dikkate alınmaması, o olayla ilgili birçok sahnenin/parçanın eksik kalmasına neden olacaktır. Çünkü hadis kaynaklarındaki rivayetlerde aktarılan olayların büyük bir kısmının bağlamı olmadığı gibi tarihî kronolojiden de kopuk bir şekilde nakledilmişlerdir. Bundan dolayı her iki ilim de kendi perspektiflerinden değerlendirilmelidir diye düşünüyoruz. Bununla birlikte sözünü ettiğimiz her iki bilim alanı ile ilgili metodolojik eksiklikler, ihtiva ettikleri bilgilerden yararlanılarak giderilmelidir. Yani bu iki ilim mutlaka karşılıklı bir ilişki içinde olmalıdır. Bunun için siyer kaynaklarında aktarılan olayların sıhhatini tespit etmek amacıyla söz konusu olayın hadis kaynaklarında yer alıp almadığı araştırılmalıdır. Olay hadis kaynaklarında da tespit edildiği takdirde hem senet

hem de metin tenkidi yapılarak bir mukayese yapılmalı, olayın tarihiliği de dikkate alınarak yeniden incelenmelidir.

Hadis ve Siyer ilimleri, dayandıkları ve bilgi ürettikleri malzemenin “rivayet” olması nedeniyle ortaktırlar. Fakat bilginin kaynağı olan rivayetlerin sıhhatinin tespiti konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Muhaddis elde ettiği bilginin kaynağının sıhhatini tespit etmek amacıyla daha çok isnad ve ravi merkezli bir metot geliştirirken, siyer yazarı bunu ihmal etmiş ve bilginin güvenilirliğini tespit etmede isnad ve ravi merkezli yöntemlerden ziyade olgu/olayın tarihiliğine dikkat etmiştir. Yani siyer yazarı herhangi bir bilgiyi güvenilir olarak kabul etmek için onun “*tarihî olana*” uygun olmasını şart koşturmuştur. Hadis metodolojisinin amacı hadislerin daha sonraki nesillere en doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak ve Hz. Peygamber’e ait olduğu iddia edilen rivayetler ile ona ait olmayanları birbirinde ayırmak iken, Siyer metodolojisinin amacı Hz. Peygamber’le ilgili aktarılan rivayetlerden hareketle tarihî bir “*peygamber biyografisi*” oluşturmaktır.

Hem muhaddislerin hem de siyercilerin kaynağın bilgi değerini ve güvenilirliğini tespit etmede yoğunlaştıkları bu metotların olumlu tarafları olduğu gibi birtakım zaafiyetleri de vardır. Örneğin, muhaddislerin ravi merkezli metodolojileri rivayetleri güvenilir kılarken, rivayetlerin tarihiliği ikinci planda kalmakta ve rivayetler bağlamından koparılmaktadır. Siyercilere gelince onlar da rivayetlerin bağlamını tespit ederlerken olayın nâkili olan ravilerin güvenilirliklerini ihmal etmişlerdir.

Hadis usûlüne göre aktarılan rivayetlerin siyer metodolojisine göre aktarılan rivayetlerden daha güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte muhaddislerin aktardıkları olayın yaşandığı zaman ve mekanın tespit edilmesi konusunda siyercilere göre yeterince titiz davranmadıklarını, hatta aynı konu hakkında birbirinden farklı zaman ve mekan isimleri naklettiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca muhaddislerin rivayetleri bağlamından kopararak tarihsel kronolojisi içerisinde aktarmadıklarını ve bu durumun, olayların anlaşılmasını engellediği hatta bazen söz konusu olayın yanlış anlaşılmasına bile neden olduğunu belirtmek isteriz. Buna karşın Siyer âlimleri muhaddislerin ihmal ettiği bu hususlara daha çok dikkat etmişlerdir.

Hem hadis hem de siyer alanına dair eserlerin vücut bulduğu tarihî süreçler aynı zamanda siyasî ve ideolojik kamplaşmaların yoğun olduğu dönemlerdir. Söz konusu dönemlerde insanlar bu kutuplaşmalar nedeniyle birbirlerini çok rahat bir şekilde itham/cerh edebilmiştir. Bu nedenle cerh ve tadil eserlerimizde ehli bidat olmakla cerh edilen çok sayıda ravinin yer

aldığını görmekteyiz. Buna rağmen bu ravilerin rivayetleri hadis ve siyer kaynaklarında yer almıştır. Şayet bu ithamlar mutlak anlamda doğru kabul edilir ve bu gerekçeyle o ravilerin rivayetlerinden sarfı nazar edilecek olunursa hadis ve siyer koleksiyonlarındaki rivayetlerin büyük bir kısmının zayıf oldukları gerekçesiyle reddedilmesi gerekecektir. “*Cerh’in müfesser olması*” gerektiği ilkesinden hareketle bu ravilerle ilgili cerh hükümleri yeniden gözden geçirilmeli ve ona göre ravilerin durumları değerlendirilmelidir.

Muhaddislerin rivayetlerdeki ahkama dair konulara yoğunlaşmaları söz konusu rivayetlerin tarihle olan bağının ihmal edilmesine neden olmuştur. Bundan dolayı muhaddislerin rivayetlerinin büyük bir kısmının zaman-mekan ve kronoloji yönüyle problemlili olduğunu söyleyebiliriz. Siyer âlimleri ise rivayetlerdeki ahkam konularıyla doğrudan ilgilenmemişlerdir. Onlar ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır. Yani onların ahkama dair ifadeleri nakletmek gibi özel bir gayretleri söz konusu olmamıştır.

Muhaddislerin rivayetlerdeki ahkama dair konuları ön plana çıkarma çabaları bazı tasarruflar yapmalarına neden olmuştur. Muhaddislerin yaptıkları en ciddi tasarruflar ise ihtisar ve taktî yöntemine başvurmalarıdır. Onlar ahkama dair ifadelerden hüküm istinbat etmek için konuyla ilgili olmayan detayları çıkarmak suretiyle rivayetin bağlamını ve tarihî arka planını zikretmemişlerdir. Bu da bazen rivayetin anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına neden olmuştur. Ayrıca onların ahkama taalluk eden ifadelerden hüküm istinbat etmek amacıyla rivayeti farklı bab başlıkları altında nakletmeleri de okuyucuyu bazı problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Okuyucu rivayeti yalnızca ahkama taalluk eden yönüyle okuduğunda rivayetin bağlamını ve kronolojisini bilemediğinden, rivayeti farklı şekillerde anlayabilmektedir. Ne yazık ki okur bu problemi aşabilmek için eserin tamamını okumak ve rivayetin diğer parçalarını tespit edip bir araya getirmek zorunda kalacaktır. Çünkü bir rivayetin parçalara ayrılarak farklı bab başlıkları altında zikredilmesi bu tarz problemlere neden olabilmektedir. Ayrıca hadis kaynaklarının yazımında kullanılan kitap ve bab sistemi bize Hz. Peygamber’in hayatını tarihî kronolojisine uygun olarak resmetme imkanı da vermemektedir. Söz konusu bab başlıkları daha çok okuyucuyu yönlendirici mahiyette hazırlanmıştır. Çünkü bab başlıkları okurun zihnini bab başlığı altında nakledilen rivayetleri müellifin istediği şekilde anlamaya hazırlamaktadır.

Muhaddisler ile siyer yazarlarının metodları arasındaki farklardan biri ve belki de en önemlisi birkaç rivayetin sened ve metinlerinin birleştirilmesi

anlamına gelen “telifik” yöntemidir. Bu yöntem esas itibariyle siyer âlimleri tarafından kullanılmaktadır. Çünkü hadis birleştirme işlemi daha çok siyer ve meğâziye dair metinlerde yapılmakta olup ahkam ile ilgili rivayetlerde neredeyse hiç yapılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, siyer ve meğâzî rivayetlerinin müselsel/kronolojik olayları muhtevi rivayetlerden oluşmasıdır. Siyer âlimleri naklettikleri olayın akışının bozulmaması ve olayın daha anlaşılır olabilmesi için bazı tasarruflarda bulunmuşlar ve naklettikleri metinlerin arasında isnad zikredilmesini tasvip etmedikleri için birçok rivayeti birleştirerek aktarmışlardır. Aktardıkları bu metnin isnadlarını ise rivayetin başında topluca zikretmişlerdir. Yani farklı tarihlerden gelen rivayetlerin hem isnadlarını hem de metinlerini birleştirmişlerdir. Çünkü siyer ilminde esas olan şey aktarılan olayın akıcı bir şekilde tüm teferruatlarıyla birlikte, tekrarlardan kaçınarak aktarılmasıdır. Bundan dolayı siyer âlimlerinin telifik yaptıkları rivayetler sayfalarca uzunlukta ve onlarca rivayeti bir araya getiren metinlerden oluşabilmektedir. Bu durum siyer âlimlerinin hadis naklinde senedin muttasıl olmasına yeterince önem vermedikleri düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. Halbuki onların bu yöntemi siyer âlimlerinin İslâmî ilimlere yaptığı en önemli katkılardandır. Çünkü siyercilerin bu metotla naklettikleri rivayetler İslam’ın bizzat yaşanmış bir tarih olduğunun kanıtıdır. Şayet onlar da muhaddislerin yöntemlerini takip edecek olsalardı bu durumda elimizde İslam tarihi adına tarihi kronolojiye uygun çok az bilgi kalırdı. Bununla birlikte muhaddisler de bazen telifik yöntemini kullanmışlardır. Ancak onlar daha çok lafızları ve manaları birbirlerine yakın olan kısa birkaç rivayeti birleştirerek bunu yapmışlardır. Muhaddisler telifik işlemi yaparken tarihçiler gibi kurgu veya olayın yeniden senarize edilmesi işlemine girmemişlerdir. Muhaddislerin telifik yöntemini yaygın bir şekilde kullanmamalarının en önemli nedeni onların her bir lafzı farklı olan rivayetleri ayrı bir hadis olarak kabul etmeleri ve bu farklılığı da isnadıyla birlikte yeni ve farklı bir hadis olarak aktarmalarıdır.

Telifik yönteminin olumlu yönleri olmakla birlikte olumsuz birtakım yanları da vardır. Konunun tüm teferruatıyla anlaşılmasına imkan veren bu yöntemde hangi söz ve ifadenin hangi isnad veya hangi ravi aracılığıyla geldiği bilinemediğinden rivayetin sıhhat problemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca isnadında –şayet varsa- zayıf ravilerin düşürülmüş olma ihtimali isnadın güvenilirliğini şaibeli kılmakta ve kuşku uyandırmaktadır.

Muhaddisler, her rivayeti diğerlerinden bağımsız kabul ettikleri için aynı rivayetin birçok varyantını tespit ederek bir araya getirme yöntemini daha çok benimsemiş ve kullanmışlardır. Fakat siyercilerin aynı rivayetle ilgili

farklı varyantları bir araya getirme çabaları rivayetin sıhhatini pekiştirmek amacıyla olmayıp rivayetlerdeki detayları tespit edip olayın eksik kalan sahnelerini tamamlamak içindir. Halbuki muhaddisler olayın eksik kalan sahnesini tamamlamak için uğraşmazlar. Çünkü onlar için aynı rivayetin birden fazla tarikini tespit edip nakletmeleri hadis usûlüne göre rivayetin sıhhatini pekiştirmektedir.

Hem muhaddisler hem de siyer âlimleri özellikle rivayetlerin nakline yoğunlaştıkları için rivayetlerdeki çelişkiler gözden kaçabilmiştir. Bu durum, erken dönem âlimlerinin özellikle de muhaddislerin, metin tenkidini ihmal ettiklerine dair iddiaları desteklemektedir. Ayrıca siyer âlimleri olayın daha fazla detayına ulaşmayı hedefledikleri için bazen birbirleriyle çelişen ifadeleri aktarmışlardır. Şu hususu da önemle belirtmeliyiz ki siyerciler için hayati derecede öneme sahip olan detaylar muhaddisler için ancak ahkamla ilgili olduklarında kıymetli ve önemlidirler.

Sonuç olarak Hadis ve Siyer ilimleri birbirinden ayrı düşünülemez alanlardır. Yapılacak bilimsel araştırmalarda mutlaka her iki disiplinden de yararlanılmalıdır. Akademik araştırmalarda Siyer kaynakları bize konunun tarihî çerçevesini gerçeğe daha uygun verirken, Hadis kaynakları da konuyla ilgili daha güvenilir bilgileri verecektir. Böylece her iki ilim dalı birbirini tamamlamış olacaktır.

SİYER-HADÎS İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SİYERDE APOKALİPTİK HABERLERİN GENİŞLEMESİ

DOÇ. DR. CAHİT KÜLEKÇİ
İNÖNÜ Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 153-163

Siyer, Resûlullah'ın (as) hayatını inceleyen, kendine hâs usûlü olan bir sahaya intisâb eder. Hadîs ilmi de Resûlullah'ın (as) hayatına ilişkin, çeşitli nitelikteki rivâyetleri kapsar. Bu anlamda hadîsler, siyerin vazgeçilemez kaynakları arasındadır. Ne sûretle olursa olsun hadîslerin varlığı inkâr edilemez, görmezden gelinemez. Ancak siyer, hadîs ilminin bir şubesi ya da fer'i değildir. Siyer, itikadî/şer'î hiçbir meselede hüküm bildiren konumda olmamıştır. Hadîs ilminden ayrıldığı en keskin çizgilerden birisi budur. Diğerleri de haberleri sunma biçimleridir. Siyer, birbirinden bağımsız nakillerden oluşmaz. Konu bütünlüğüne önem verir. Kronolojiden uzaklaşmaz. Ayrıca hadîslerde sahabe menkîbelerine dahi yer verilirken siyerde haberler, tarihin iki unsuru olan vak'a- vâkıa temelinde, herhangi bir kaynağa binâen aktarılır.

Siyer, İslâm tarihinin en önemli aşamasını muhtevîdir. Zira Resûlullah'ın (as) hayatını merkezine almaktadır. Binâenaleyh bu sahada çeşitli vesîlelerle günümüze ulaşan apokaliptik haberlerin her ne sûretle olursa olsun bir şekilde inşâ edilerek yeniden kurgulanması, bir hükme bağlanarak tahmini söylemlerle sonuç önermesi, ihtiyat payı bırakılmaksızın mutlak tasavvurlar içermesi ve dolayısıyla nakillerin sürekli genişletilmesi tuhaf bir duruma işâret etmektedir. Çünkü yalın hâline müdâhale edilen apokaliptik haberler, şu ya da bu şekilde sosyo-kültürel, siyasî, ideolojik veya mezhebî reaksiyonları içinde barındırabilmekte, tamamen bunlardan bağımsız zaman zaman sonuçları kestirilemeyen abartılmış tahkiye unsurlarına da şâmil olabilmektedir.

Bağlamdan kopmadan pek çok tarihî malûmâtın zaten hiçbir dönemde saydam olmadığını, bir başka ifadeyle içlerinden bakarak

arkalarındaki hakikatlerin kolayca görülemeyeceğini de ifade etmemiz gerekmektedir. Bu durum ister istemez kurgulanan yahut inşâ edilen bazı apokaliptik tarihî vak'a ya da vâkıaların, haberlerin genişlemesine zemin hazırlamaktadır. Ancak buradan hareketle, siyerin apokaliptik haberlerle genişlemesinden sadece hadîs rivâyetlerini ya da râvîlerini sorumlu tutmak gibi bir amacımızın olmadığını da peşinen beyân etmek istiyoruz. Amacımız Resûlullah'a (as) nispet edilen rivâyetlerin de bu değişime/ dönüşüme kısmen katkı sağladığını birkaç örnekle göstermektir. Aksi halde siyer literatürünün genişlemesine etki eden pek çok karmaşık unsurun bulunduğu malumumuzdur ve bunlar da elbette izâha muhtaçtır. Yazımızın ilerleyen kısımlarında bu unsurların bazısına değinilecektir.

Yazım Sahasına Giriş

Siyer yazıcılığı, geçmişte yaşananların olduğu gibi kaydedilmesinden çok daha farklı olarak Resûlullah'ın (as) hayatının teferruatıyla sonraki nesillere aktarımını öngören, hedefleyen faaliyet dizisine tekâbül eder. Bunda elbette Kur'ân'ın 'Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.' [Bakara Sûresi, 151] şeklindeki bildirimlerinin doğrudan etkisi bulunmaktadır. Sadece mezkûr âyet zımında dahi muhâkeme edilecek olursa Resûl, toplumu önce bilgilendirecek sonra da onları eğitecektir. Âyetteki sıralamayla tilâvet (okumak), hikmet (bilgi edinmek), talim (bilgiyi sunmak) ve öğretim (terbiye etmek) Resûlullah'ın (as) harekât tarzını en açık şekilde ortaya koymakta, Müslümanlar için de bu ve benzeri bildirimler hiç kuşkusuz rehber niteliği taşımaktadır. Nitekim söz konusu unsurların sonraki nesillere aktarılması da siyer yazıcılığına yön vermiştir.

Araplar'da tarihin yazıya geçirilmesi ya da Arap toplumunda tarih anlayışının olup olmadığı başka bir çalışmanın konusunu teşkil etmekle birlikte, en genel hâliyle Araplar'da belirli bir metot olmasa da basit formlarda tarih anlayışının olduğunu söylememiz mümkün gözükmektedir. Bu çerçevede şiir gibi yazılı metinlerin yanı sıra şifahî kültürün Araplar'da bir tür haber nakil vasıtası olmasını delil göstererek Araplar'ın gelişmiş bir kitâbet kültürüne sahip olduğunu söylemek en azından şimdiki bilgilerimize göre zordur. Buna rağmen özellikle Arapların savaşlarını ihtivâ eden beyitlerin, sonraki dönem siyer yazıcılığında sosyo-kültürel yapıyı gösteren deliller olarak kullanılabilmesi takdir edilmelidir. Burada derhâl şunu ifade etmeliyiz ki, Arapların şiire olan ilgisi, hâdiseleri belirli formatlarda izah edebilme yetileri sonraki dönemlerde vücûda getirilecek olan megâzî/ sîret türü

eserlere doğrudan kaynaklık etmemiştir. Kısmî etkilenme söz konusu olsa bile Resûlullah'ın (as) hayatını aktarma gayretinde bulunanlar, kendilerine hâs usûller çerçevesinde te'lîflerini oluşturmuşlardır. [Usûller hakkında geniş bilgi için bkz. Şaban Öz, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, İstanbul 2008, s. 16, 17, 18, 19 vd.] Dolayısıyla Resûlullah (as) zamanında başlayarak hadislerin ve/veya siyere ilişkin bazı haberlerin sahîfeler şeklinde de olsa tanzîmi, Resûlullah'ın (as) siyasî evrâkının saklanması gibi faaliyetler Müslüman toplumunda tarihle ilgili çalışmaların ilk nüvelerine işâret etmektedir.

Resûlullah'ın (as) hayatına ma'tûf kayıtların tek bir râvîye veya belirli bir zamanda belirli konulara münhasır olmadığı, belki aynı dönemde ve hatta aynı konuyla ilgili birden fazla râvînin birbirinden farklı haberler nakletmesi, esasında megâzînin/ siyerin temel problem noktasını oluşturmaktadır. Haberler arasında tercihte bulunma husûsuna etki eden pek çok âmilden bahsetmek mümkündür belki ama özellikle tercih nedeni olmayan haberlerin Resûlullah'ı (as) gerektiği gibi anlama keyfiyetine müdâhil olduğunu da açıkça söylemek istiyoruz.

Öte yandan apokaliptik haberlerin muhteviyatındaki, kronolojiyle ilgili olmayan boşlukların gerek ilk gerekse daha sonraki müellifler tarafından inşâsı da zaman zaman Resûlullah'ı (as) doğru biçimde anlamının önünde engel teşkil edebilmiştir. Ancak burada asıl dikkat çekici nokta, kurgulanmış malzemenin de çeşitli ilâvelerle, sonradan belki iyi niyetlerle değiştirilmiş olmasıdır. Olaylar arasındaki bağlantıların daha çok menkıbevî hâl alması, konuya ilgi duyan okuyucunun gururunu okşamıştır ancak söz konusu ey-lemler bütünü, hâdiseleri zaman zaman hiç olmadıkları bir sonuca götürmüş hatta tarihî malûmâta sürekli biçimde ibret alma misyonu yüklenmiştir. Üstelik bu durum Kur'ân âyetleriyle de delillendirilmiştir. Örneğin 'Sizden önce nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.' [Âl-i İmrân, 137] âyetinin tefsirinde geçmiş milletlerin yaptıklarından, ettiklerinden ibret alınmaması durumunda insanlığın ulaşacağı son hâl ortaya konmuştur. Bu çıkarımın çok da isâbetsiz olmadığı kanaatini taşımakla birlikte tarihi, sürekli biçimde ibret alınacak hâdiseler zinciri olarak görmek de doğru değildir. Aksi hâlde bu durum anakronizm sorununu beraberinde sürükleyecektir.

Hangi sebepler olursa olsun gerek hâdiselerin seçilerek aktarılması, değiştirilip kurgulanması gerek siyer malzemesinin üretilmesi ve gerekse birbirinden farklı zamanlarda geçmiş olayların birleştirilerek, gerçekleştiği dönemin şartlarına dikkat edilmeksizin tek bir olaymış gibi aktarılması, Müslüman toplumların karakter ve ruhunda önemli farklar meydana ge-

tirmiştir. Bilhassa siyasî ve mezhebî ihtilafların temelinde ifade etmeye çalıştığımız unsurlar yer almaya başlamış, tabiri câizse Resûlullah'ın (as) hayatı kimi siyer te'liflerinde 'üsvetün hasenetün' [Ahzâb Sûresi, 21] boyutundan mitolojik bir yaşama evrilerek, aktaranın siyasî, mezhebî, ideolojik görüşünü destekleyici bilgi yığınları hâline dönüşmüştür. Bu dönüşümün en tuhaf sonucu ise mezhebini, milletini, ideolojisini referans alarak, haberleri te'vîl edenlerin mutlak doğruya temâs ettikleri, olayları kendileri gibi anlamayan, değerlendirmeyen ötekilerinin/ diğerklerinin ise tamamen hataya düştükleri zannıdır.

Üretim Sahası

Siyerin olduğu gibi aktarılmamasına dair pek çok etken ancak karmaşık hususun olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Ancak burada özellikle öne çıkarmak istediğimiz husus siyer malzemesinin genişlemesini doğrudan etkileyen siyasî propagandadır. Hulefâ-yı Râşidîn döneminde müşahhas biçimde ortaya çıkan bu durum elbette sadece Muhâcir-Ensâr dengesinden ya da sadece Kureyş'in ırkî üstünlüğü yaklaşımından kaynaklanmamıştır. Bir başka ifadeyle bu türden genişlemelerin tespit edilmesi çok zor olmamakta, rivâyetlerin önermelerinden elde edilen sonuç cümleleri kolay bir şekilde rivâyetin tasarım nedenlerini ortaya koyabilmektedir.

'Allah Teâlâ hazretleri, İsmail'in evlatları arasından Kinane'yi seçti, Kinane'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşim'i seçti. Benî Haşim'den de beni seçti.' [Müslim, Fezâil, 1, 2277] rivâyetinin kapsamında görülen Kureyş ırkının üstünlüğü karşısında Resûlullah'ın (as) Muâviye için şu şekilde hayr duâsı ettiği rivâyeti, Benî Ümeyye ile siyasî dengenin kurulmasına ma'tûfen, mevzûyu istidlâl etmektedir: 'Allah'ım, ona doğru yolu göster, ona kitâb ve hesâbı öğret. Onu azâbından koru!' [Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 127] Câbir'den nakledilen bir diğerk rivâyetin metni de aynen şu şekildedir:

‘الأمناء عند الله سبعة القلم وجبريل وأنا ومعاوية واللوحي وإسرافيل وميكائيل’

Günümüz Türkçesi ile 'Allah'ın emîn saydıkları yedidir; kalem, Cibrîl, ben, Muâviye, levh, İsrâfîl ve Mikâil.' [Zehebî, Siyer, III, 129] Rivâyet, önerme ve sonucun kolay bir şekilde çözümünden kastımız da bu ve benzeri haberlerdir. Apokaliptisizmin buralarda açıklığa kavuşturulması zor olmamakta ancak asabiyete dair yapılan haberler hayli genişleyebilmektedir.

Esâsen Resûlullah'ı (as) öven, yücelten ama gerçekte olmayan, Resûlullah'ın (as) hayatında hiç yaşanmamış haberlerin üretilmesini anlamak kolay iş de-

gildir. Bu tür rivâyetlerde ehl-i Kitâb'la girişilen münâzaraların rolü göz ardı edilmemelidir. Zaten mevzûnun karmaşıklığı da tam burada başlamaktadır. Hatta öyle ki pek çok tarihçi tarafından nakledilmemesine rağmen literatüre oldukça yayılmış olan bu türden üretilmiş haberler, sonraki müellifler için pek sorun arz etmemiş, böylece tabiri câize Resûlullah'ın (as) hayatı örnek alınamaz bir hâle dönüştürülmüştür.

Kuşkusuz her okur, tarih kitaplarında aktarılan her şeyi saf bir şekilde kabul ederek mutlak doğrulara ulaşamaz. Tarihçi de aktardıklarının olabirlik düzeyini bir şekilde belirterek hünerini göstermek durumundadır.

Nitekim müsteşriklerden Paul Casanova, Resûlullah'ın (as) henüz 10 yaşlarındayken başına gelen bir hâdiseye ilgili bize şu cümleyi aktarmaktadır: 'Bu devirde Hristiyanlar ve muhtemelen Yahudiler sabırsızlık içinde bir peygamber beklemekteydi.' Muhammed Hamidullah'ın naklettiği bu cümleye vukûfiyet sağlanırsa okuyucular, râhib Bahîra'nın 9-10 yaşlarındaki bir çocuğun yüz ifadelerinden yola çıkarak, Resûl tanımlamasına girişmesinin ve akabinde yaşananların mutlak gerçeklerden ibâret olduğu zannına kapılacaktır. Hamidullah konuyla ilgili olarak aktarılanları makbûl görmeyi safdillik şeklinde nitelerken Hristiyanların, râhib Bahîra nezdinde peygamberin peygamber olduğunu anlamada öncelikli davrandıklarını, bu sıralamada Yahudileri geride bıraktıklarını tüm evsâfiyla ortaya koymuş olacaktır. [Bkz. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, İstanbul 1993, I, 47.] Bu minvâlde aktarılanları koşulsuz biçimde nakleden kimi müelliflerin de okuyucularına sorgulamayı değil, kaynaklarda yer alan mevcûd dogmalara itaati tavsiye ettikleri taaccübe şâyândır. [Râhibin gördükleri, gördüklerinin yorumlanması, bu hâdiseden çıkan sonuçları bir bütün halinde görmek için örneğin bkz. Tirmizî, Menâkıb 5, 3624]

Her ne kadar Hamidullah durumu safdillik olarak nitelese de esasında mesele bundan biraz daha farklı vechelere sahiptir. Nitekim Resûlullah'ın (as) henüz yetişme çağında, 'Kitâb nedir, iman nedir bilmez'ken [Şûrâ Sûresi, 52] bir Hristiyan tarafından Resûl olarak müjdelenmesini, basit bir uydurma ya da inşâ, kurgulama faaliyeti olarak isimlendirmek tahkîkin kapsamını oldukça daraltmaktadır. Daha çok ehl-i Kitâb'ın, özeldir Hristiyanların vahy süreci ile ilgili olarak kendilerine de bir pâyeye çıkarma, hadleri olmaksızın çocuk yaştaki Resûlullah'a (as) dinî telkinde bulunma teşebbüslerinin açıkça okunduğu hâdiseye ait nakiller ne yazık ki pek çok siyer te'lifine dahi girmiştir. Üstelik mevzûya farklı bir pencere açanların reaksiyonları da lâfî güzâf olarak nitelendirilerek, değersizleştirilmiştir.

Hâkezâ Resûlullah'ın (as) doğduğu gece evinden çıkan nûrun Busra'yı aydınlatması, Resûlullah'ın (as) dedesi Abdulmuttalib'e Himyer kralının kâhininin soyundan bir peygamber geleceğini haber vermesi, babası Abdullah'la evlenmek isteyen Kuteyle'nin Abdullah'ın yüzünde bir nûr görmesi, kistrânın 14 sütununun yıkılması, İran'da 1000 yıldır yanan ateşin sönmesi, derelerin taşıp göllerin kurumması gibi tebşîrât ve irhâsât nev'inden haberler literatürü genişletmekten ziyâde mevzûları çok daha farklı satırlara taşımıştır. Üstelik bu tür şifahî anlatımlar itikadî bir husus gibi nitelendirilmiş, geçmişin sesinden çok onu aktaranların sesleri duyulmaya başlanmıştır. Burada son olarak şunu da ifade etmeliyiz ki, tarihî vak'a ya da vâkılar kelimâ, fikhî veya mezhebî meselelere doğrudan etki edebilir, katkı sunabilir, şekillendirebilir ancak bu durumdan tarihçi mes'ûl tutulamaz. Çünkü tarihçi, bir taraftan kendisine bir şekilde ulaşan rivâyetleri olduğu gibi aktarmakla diğer taraftan belirli usûller çerçevesinde rivâyetlerin metin dışı gerçekliklere atıfta bulunmadan olabilirliliğini sorgulamakla mükelleftir.

Dönüşüm ve Aforizma

'Allah'ın peygamberleri arasında üstünlük yarışına girmeyin. Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi siz de bana mübalağalı medhlerde bulunmayın!' [Buharî, Ehâdisü'l-Enbiyâ, 31, 35, 48, 50.] ile 'Kim bana yalan isnâd ederse ateşteki yerini hazırlasın!' [Buharî, İlim, 38] uyarıları herhalde ilk dönem menkıbevî haberlerin yayılmasına katkı sağlayan müelliflerin kapsamından çok daha ötededir. Nitekim kıssacıların siyer literatürüne olan katkıları inkâr edilemez bir hakikat olsa dahi yukarıda aktardıklarımız bu katkılardan daha farklı bir muhteviyatta seyretmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla takdîm ettiği peygamber tasvirleri ile hiç ilgisi bulunmayan bu türden aktarımların bilhassa şemâil, delâil, hasâis edebiyatının önerileriyle siyer sahasına idhâli söz konusu olmuştur. Diğer bir ifâdeyle Resûlullah'ın (as) üstün ahlâkı, fetânet ve ismet sıfatları, ruhî olgunluğu, Allah adına her şeyini fedâ edebilme kuvvesi yeterli görülmemiş, Allah tarafından seçilmesini Kur'ân'ın ve kendisinin anlattığı biçimden çok daha farklı sûretlerde sunma gayreti içinde olunmuştur.

Bir kısım siyer müellifinin mutlak hakikatmış gibi tekrar edegeldikleri oldukça olağanüstü, her adımı mucizelerle dolu peygamber fikri, Kur'ân'a dahi ters düşmektedir. Üstelik müelliflerin ilk Müslüman toplumu politik dehâsı, siyasî zekâsı ve muhakkak Allah'ın lütfuyla vücûda getiren Resûlullah'ta (as) böyle bir meziyet görmedikleri, belki de bu çerçevede anlatılan Resûlullah'ın (as) ne kadar pasif bir görünüm arz ettiğinin farkına varama-

dıkları anlaşılmaktadır. Hâkezâ ‘Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdîd edecek kimseler gönderecektir.’ [Ebû Dâvûd, Melâhim, 1, 4391] bilgisi de herhalde Resûlullah’ın (as) bu durumuna karşı üretilen alternatif bir rehber edinme rivâyeti niteliğindedir. Umûmî bir yargı olarak görülmemek kaydıyla, buna göre de birden fazla peygamber tasviri ortaya çıkarılmakla kalmamış, dinin eksik olan kısımlarının (!) masûm önderler tarafından giderildiği imâ edilerek sahîh haberlerin bir kısmı aforizmalara dönüştürülmüştür.

‘Mekke’de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum.’ [Müslim, Fezâil, 2/ 2277, Tirmizî, Menâkıb, 7/ 3628], ‘Bir bedevî gelerek Resûlullah’a (as), senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim, dedi. Resûlullah (as), hurma ağacından şu salkımı çağırma, dedi ve ekledi: O benim Allah’ın elçisi olduğuma şehâdet eder. Salkımı çağırırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resûlullah’ın (as) yanına düştü ve selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın Resûlü, dedi. Sonra Resûlullah (as) ona, haydi yerine dön, dedi. Salkım, yerine döndü ve eski yerine kaydandı. Bedevî bu manzara karşısında Müslüman oldu.’ [Tirmizî, Menâkıb, 9/ 3632]

Resûlullah’ın (as) nasıl olur da bedevî bir toplum içinden çıkıp, on binlerce insanı kısa süre içinde kendisine tâbî kılabilir, istifhâmını içeren yukarıda aktardığımız rivâyetlerin ‘Kendilerine okunan Kitâb’ı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?’ [Ankebût Sûresi, 51] âyetiyle birlikte ele alınıp değerlendirilmesi durumunda, oldukça ilginç sonuçların elde edileceği, dönüşümün hangi boyutlara ulaştığı açık şekilde görülebilir. Aynı zamanda mezkûr nakillerin apokaliptik bir durumu açığa çıkarmak, bir istifhâmı ma’rûf kılmak yerine çok daha karmaşık hâle getirdiği ortadadır.

Resûlullah’ın (as) olduğundan çok daha farklı ve üstün meziyetlere sahip olduğunu gösterebilmek adına nakledilen haberlerin çokluğuna binâen bir hususa daha temas edip dönüşüm konusunu nihâyetlendirmek istiyoruz. Diğer dinlere mensup olan toplumların sahip oldukları kültürel birikimleri çerçevesinde Resûlullah’ın (as) hayatına uyarlanan şakku’s-sadr olayı da apokaliptik bir haberin genişletilmesine örnek olarak verilebilir. Nitekim kimi rivâyetlerde hâdiseye doğrudan İnşirâh Sûresi ile ilişkilendirilip aktarılmış, bu vaziyete göre şerhu’s-sadr ile şakku’s-sadr birbirine karıştırılmıştır. [Tirmizî, Tefsir, 3346] Olayın cerrahî bir nitelik taşıyıp taşımadığı, henüz 5 yaşındaki bir çocuğun kalbinden sökülüp atılan şeyin ne olabileceği, benzer vâkıanın Resûlullah’ın (as) başına kaç kere geldiği gibi bilgilerin, yazımızın çerçevesini hayli genişleteceğinden son söz olarak vâkıayla ilgisi kurulan âyetlerin meâlini vererek sükût etmek istiyoruz: ‘Senin göğsünü genişletmedik mi?’

Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı? Senin şânını yükseltmedik mi?’ [İnşirâh Sûresi, 1-4]

Yazımız elbette siyerdeki tüm apokaliptik haberleri ele alarak nasıl genişletildiğini Resûlullah’a (as) nispet edilen bütün rivâyetler bağlamında ortaya koyma iddiasında değildir. Yazımızın kimi yerlerinde vurguladığımız üzere Resûlullah’a (as) nispet edilen zayıf rivâyetleri gündeme taşıyarak siyer-hadîs ilişkisi bağlamında yeni polemikler meydana getirmek de değildir. Amacımızı belki birkaç meşhûr örnek bağlamında siyer-hadîs çerçevesinde inşâ edilen haberlerin, kısmî sonuçlarına işaret etmek, bunların nedenlerini ana hatlarıyla da olsa ortaya koymak olarak belirlediğimizi mükerreren belirtmek istiyoruz. Hâliyle yazımızda aktardığımız ve hüküm içeren cümlelerin genele teşmil edilmemesi gerekmektedir. Hadîslerin siyere kaynaklık ettiğini yazımızın en başında vurgulamıştık. Hatta muhaddislerin zayıf, mevzû, sıhhat derecesi düşük gibi ifâdelerine rağmen pek çok rivâyetin sosyo-kültürel yapıyı gösteren bilgiler ihtivâ ettiğini, tarihin de dinî/ itikadî hükümler bildiren bir saha olmadığı için bu rivâyetleri dahi kullanabildiğini bir kez daha açıkça beyân etmekteyiz.

Bi’setin 615-620’li yılları arasında Resûlullah’ın (as) ve Müslüman toplumun Mekke’de oldukça zorlu süreçlerden geçtiği vâkiadır. Özellikle üç yıl süren ve Kureyşlilerin Hâşimoğulları’na uyguladığı ambargo sırasında Müslümanların yaşam standardı oldukça düşmüştür. İbn Abbâs bu durumu şu şekilde özetlemiştir: ‘Mahallede üç yıl kuşatma altında kaldık. Onlar rızkımızı kestiler. Bizden biri ailesinin geçimini kazanmak için çarşıya çıktı fakat ona hiçbir şey satılmadı. Bu sebeple aramızda ölenler oldu. Hatta birisi bir gün açlık sebebiyle bir deri parçası buldu. Onu öğütürerek suyla karıştırdı ve yedi.’ Elbette ambargo sırasında doğan İbn Abbâs’ın bu durumu görmesi ve aktarması mümkün olmamakla birlikte, kendisine muhtemelen sonradan ulaşan bilgiler ışığında durumun fotoğrafını sunması, tarihçiler açısından dikkate değer bulunmuştur.

Ambargonun bitiminin hemen akabinde Resûlullah’ın (as) amcası Ebû Tâlib ile Hz. Hatîce’nin vefâtıyla sıkıntının artarak sürmesi, Resûlullah’ın (as) bu sıkıntının da etkisiyle Tâif’e gitmesi, Tâif’te hiç beklemediği bir tepkiyle karşılanmasından sonra İsrâ hâdisesi vukûa gelmiş, Resûlullah’ın (as) ve onun nezdinde Müslümanların psikolojik açıdan rahatlaması sağlanmıştır. Bu dönemde meydana geldiği ileri sürülen bir başka hâdisde de ‘Mi’râc’dır ki, biz bu yazımızda söz konusu hâdisâta ilişkin anlatılara yer vermeyeceğiz. İsrâ’nın ya da Mi’râc’ın temas ettiği Mescid-i Aksâ’nın o dönemde, inşâ edilmiş bir binâ olmadığı belki Kudüs’te Beyt-i Makdis’in bulunduğu sahanın

bu şekilde nitelendiği ya da Mekke yakınlarında, Cirâne’de bulunan bir mescide bu ismin verildiği te’liflere girmişse de Buhârî’nin naklettiği üç mescit rivâyetinde bu apokaliptik durumun açıklığa kavuştuğu görülmektedir. ‘Namaz ve ibâdet için hiçbir mescide sefer edilmesi doğru değildir. Yalnız şu üç mescide sefer edilir. Mescid-i Harâm, Mescid-i Resûl ve Mescid-i Aksâ.’ [Buhârî, Fazlu’s-Salâh, 1/6]

Buhârî’nin Menâkıb, 24’te naklettiği peygamberlikten önce gerçekleşen Mi’râc bahsinin ise meseleyi çok daha fazla karmaşık hale getirdiği âşikâr olmakla birlikte esas meselenin Beyt-i Makdis ile Mescid-i Aksâ’nın, mekân olarak değilse de binâ anlamında birbirine karıştırıldığıdır. Günümüzde dahi Emevîler tarafından yapıımı tamamlanan binaların fotoğrafları eşliğinde meseleyi vuzûha kavuşturmak mümkün değildir. Klasik kaynaklarımızın neredeyse tamamında geçen Beyt-i Makdis’in Kudüs’teki bir mekân olduğu ancak Mescid-i Aksâ rivâyetleriyle bu bilgilerin içinden çıkılmaz bir hâl aldığı da ortadadır.

Sözün Sonu

Siyer, Resûlullah’ın (as) hayatını konu alan anlatılardır. Odak noktası Resûlullah’tır. Bilgi kaynağı olarak hadîsler de bu anlatılara eşlik etmektedir. Zira hadîslerin de odak noktası Resûlullah’tır. Her iki ilmî disiplinin kendine münhasır usûlü vardır. Bilgi aynı ancak değerlendirme şekilleri farklı olabilmektedir. Usûlleri birbirinden farklı disiplinlerde bu durum son derece doğaldır. Bu çerçevede;

a. Siyer ile hadîs arasında oldukça sıkı bir irtibat vardır.

b. Siyer ile hadîs, farklı usûllere sahip iki ayrı ilmî disiplindir.

c. İlk siyer kaynakları denildiğinde akla sadece hadîsler gelmemelidir. Hicrî I. asrın sonlarından itibaren siyer yazım metodu oluşturulmuş, haberler sonraki nesillere aktarılmış, bu metodoloji sürekli biçimde gelişim göstermiştir. Dolayısıyla siyer literatürünün genişlemesinden sadece hadîs rivâyetleri sorumlu değildir.

d. Hicrî II. asrın ortalarından itibaren siyer yazıcılığında belirli bir format vücûda gelmiş, konular ayrı ayrı başlıklar halinde tasnîf edilmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı siyer anlatılarına da yer vermeye başlanmıştır. Genişlemenin bir diğer vechesini de bu durum oluşturmaktadır.

e. Her ne kadar belirli bir usûlü ve formatı da olsa siyer anlatılarına zaman zaman, Resûlullah’a (as) nispet edilen uydurma haberler müdâhele etmiştir. Bunda pek çok unsur etkili olmuştur ancak bunun tek sorumlusunu Müs-

lümanlar olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir. Gayr-ı Müslimlerin de bu konudaki faaliyetleri dikkatle takip edilmelidir.

f. Siyere giren uydurma haberlerin hızla yayılmasının önünde, tarihin tenkîd usûlü olduğu kadar hadîs imâmıların bizzat kendileri de büyük bir engel teşkil etmiştir. Ancak bu durum tamamen önlenememiştir. Günümüze dahi hadîs adı altında Resûlullah'a (as) nispet edilen tahrîf edilmiş ya da tamamen uydurulmuş haberler vardır. Tarihin tenkîd usûlü de bu bağlamda işe yaramamıştır.

g. Özellikle ehl-i Kitâb'la girilen münâzaralar dolayısıyla veya Resûlullah'ı (as) ya da sahabeyi bir şekilde övmek, savunmak gayesiyle kimi siyer ve hadîs te'liflerinin bir kısmı Resûlullah'ı (as) olduğundan farklı gösterme çabalarını ihtivâ etmeye başlamıştır. Üstelik ihtiyaca binâen uydurulan haberlerle kişiler ideolojik, siyasî, mezhebî kabullerini delillendirebilmişlerdir.

h. Siyerde yer alan ve ne kastedildiği ibaresinden anlaşılamayacak derecede kapalı olan apokaliptik haberlerin genişlemesine yukarıda zikrettiğimiz keyfiyetler oldukça etkili olmuştur. Oysa bir tarihçi, haberler arasındaki kronolojik boşlukları doldurabilmek için örneğin Tevrat'tan faydalanabilmekte ama bu durum muhaddisler tarafından eleştirilebilmektedir. Dolayısıyla ne hadîslerin kritiği tarih usûlüne göre ne de tarihin kaynakları hadîs usûlüne göre değerlendirilmemelidir. Aksi halde her iki ilim sahası arasındaki farklılıklar bir tür çekişmeye zemin hazırlayacak, hakîkatın ortaya çıkarılması sürekli te'hîr edilmiş olacaktır. Neticede sadece siyer ile hadîsin değil, sâir bazı ilmî disiplinlerin birlikte hareket ederek hakîkatın ortaya konmasında ortak paydaya tesâdüf etmeleri gerekmektedir.

